

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
DOKTORA FORMASYON PROGRAMI**

YETİŞKİN ÖĞRENMESİ

GELİŞİM VE ÖĞRENME DERSİ

**Öğretim Üyesi
PROF. DR. ALEV ÖNDER**

**Hazırlayan
AYHAN UÇAK
YASİN KILAR**

İSTANBUL 2006

YETİŞKİN ÖĞRENMESİ

A- KAVRAMLAR:

1- Yetişkin:

Yetişkinlik, olgunlaşma, bağımsızlaşma, kendisi ile ilgili uygun karar alabilme ve özgünleşme anlamına gelmektedir.

Genel olarak dört tür yetişkinlikten söz edilir:

a-Yasal yetişkinlik: Yasalarda reşit kelimesiyle ifade edilmektedir. Yasalara muhatap olmayı ve vatandaşlık görevlerini yapabilecek yaşı ifade etmektedir. Oy kullanabilme, sürücü belgesi alabilme, her hangi bir kimsenin yasal iznini almadan evlenebilme yaşı manasına gelir.

b-Biyolojik yetişkinlik: Ergenlik yaşı, biyolojik yetişkinlik yaşıdır. Kendi türümüzü biyolojik olarak üretecek olgunluğa erişmeyi ifade etmektedir.

c- Toplumsal yetişkinlik: Toplumsal rollerimizi yapabileceğimiz ve toplum tarafından böyle benimsendiğimiz olgunluk çağı manasına gelmektedir. Toplumsal olarak olgun kabul edilebilmenin göstergeleri, askerlik yapmış olmak, vergi vermek, ayrı bir evde oturmak, çocuk sahibi olmak gibi toplumsal rollerdir.

d- Psikolojik yetişkinlik: Sorumluluk düzeyimizi ifade etmektedir. Kendi yaşamımızın sorumluluğunu üstlenebilmek, öz-yönetimli olmak, kendimize özgün bir benlik kavramına erişmek anlamına gelmektedir.

Yetişkinlik, üç dönem olarak ele alınmaktadır:

a-İlk (Genç) yetişkinlik: Bu dönemdeki yetiştikten beklenen ödevler şunlardır: Öğrenimini tamamlamak, askerlik hizmetini yapmak, eş seçmek, eşi ile beraber yaşamayı öğrenmek, evle ilgili işleri yürütmek, çocuk sahibi olmak ve büyütme, çalışma hayatına atılmak, toplumsal grupların içinde yer almak, yurttaşlık bilincinde olmak ve sorumluluklarını yerine getirmek. Bu dönem genel olarak 18-30 yaş arası kapsamaktadır.

b- Orta yetişkinlik dönemi: 30 yaşlarından itibaren emekliliğe kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu dönemin gelişim ödevleri şunlardır: Belli bir ekonomik yaşam düzeyine erişmek ve bunu sürdürmek, boş zaman geçirme etkinlikleri ve becerileri geliştirmek, eşi ile özdeşleşmek ya da eşten boşanmışsa ayrı yaşamaya uyum sağlamak, ergenlik çağındaki çocuklarının gelişimlerine yardımcı olmak, bazı bedensel değişimleri kabullenmek, yaşlanan anne-baba ve kardeşlerle uyum içinde yaşamak.

c- İleri yetişkinlik dönemi: Emeklilik sonrası ifade etmektedir. Bu dönem yetiştikten beklenen gelişim ödevleri şunlardır: Bedensel ve fiziksel gerilemelere ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan sağlık sorunlarına uyum sağlamak, emeklilik yaşamına uyum sağlamak, torunların yetiştirilmesine yardımcı olmak, eşin ölümüne uyum sağlamak.

2- Öğrenme:

Öğrenme, genellikle uyaran ile tepki arasındaki ilişki olarak görülmektedir. Bireyin, içten veya çevreden gelen uyaranlara gösterdiği tepki öğrenme sürecinin tetiklenmesi demektir. Bu tetikleme sonucu tepki, bilgi, beceri veya tutuma dönüşür. Yani, tepkinin öğrenme olarak isimlendirilebilmesi için kalıcı olması gerekir.

Uluslararası Sürekli Yetişkin Eğitimi Sözlüğü tarafından öğrenme şöyle tanımlanmaktadır:

Öğrenme, deneyim sonucu oluşan ve az ya da çok süreklilik gösteren davranış değişikliğidir. Bu süreçte önce bilgi oluşur, ardından bilgi, beceri ya da tutuma dönüşür. (Ahmet Duman, 2000)

3- Andragoji:

Bu kavram, Yunanca'da adam anlamına gelen andros ve eğitim anlamına gelen agein sözcüklerinde türetilen bir kavramdır. "Adam eğitimi" anlamına gelmektedir.

Terim olarak, yetişkinlerin öğrenmesine yardım etme bilim ve sanatı olarak kullanılmaktadır. (Duman, 2000)

B- ÖĞRENME KURAMLARI

1- Davranışçı görüşler:

Öğrenmeye bu açıdan bakan düşünürlere göre öğrenme sürecinde gözlenebilen ve ölçülebilen davranışlar önemlidir. Davranışçıların en önemli temsilcilerinden biri Pavlov'dur. Pavlov'un koşullandırma yönteminde öğrenme, uyarıcı ile uyarıcıdan önce sunulan ödül arasında ilişki kurma sonucu gerçekleşir. Bu süreçte öğreten etken, öğrenen edilgendir. Çünkü, uyarıcı, doğru karşılığı ve verilecek ödülleri öğreten belirlemektedir.

Bir başka davranışçı olan Thorndike (1932) insanların diğer canlılarla aynı biçimde öğrendiğini varsayar. İnsan doğruyu, deneme-yanılma sürecinde öğrenir demektedir. Thorndike, öğrenme sürecinde şu üç ilke üzerinde de önemle durmaktadır:

a-Etki: Öğrenen, doyum verici karşılıkları öğrenir, daha iyi hatırlar.

b-Alıştırma: Belleme yerine yapma ve tekrarlama öğrenmeyi güçlendirir.

c- Hazır olma: Öğrenmeye hazır olma derecesi öğrenmenin kalitesini belirler.

2- Bütüncü (Gestaltçı) görüşler:

Öğrenmeye bu açıdan bakanlar, davranışçıların 'etki-tepki' kalıbına karşı çıkarlar. Onlara göre öğrenme, olayın bütün olarak kavranmasıyla ilgili üretken düşüncedir, davranış değildir. Tersine, öğrenenin yaşantılarının yeniden düzenlenmesi sonucu öğrenme gerçekleşir.

Bir bütüncü olan Max Wertheimer'e (1954) göre birey, bir olayın parçalarını değil de tümünü kavramaktadır. Koffka ise, öğrenme sürecinde olayların farklılıkları değil benzerlikleri, yakınlıkları ve alışılmışlıkları etkili olmakta, bütünlük ve süreklilik durumları kavranmasına yardım etmektedir.

3- Bilişsel görüşler:

Bilişselci eğitimciler, öğrenme sürecinde düşünme, kavram oluşturma, algılama ve bilgi edinme ile ilgili olan zeka düzeylerini önemserler.

Bilişselcilerden Ausubel'e (1965) göre, yeni bilgi, kişinin zihinsel yapısındaki kavramlarla ilgili olduğunda anlam kazanır.

Öğrenme ya kabulcü ya da buluşçu yolla olur.

Kabulcü yolda konular bütün içerikleriyle öğrenene sunulur. Öğrenen, sunulanları sunuş sonrası yeniden üretebilir ve kendi ifadeleriyle sunabilirse öğrenme gerçekleşti demektir.

Buluşçu yolda ise öğrenciye rehberlik edilir. Öğrenme, öğrencinin çabası sonucu gerçekleşir.

Bilişselcilerden Brunner'e (1965) göre ise öğrenme bilgi kazanmanın ötesinde bir olgudur. Öğrenenin ihtiyaçları, değer yargıları ve tutumuna göre beyin uyarıcıları seçmektedir. Mesela korkutucu uyarılar göz ardı edilir. Brunner de bilginin uzun süre saklanabilmesi için buluşçu öğrenmeyi savunmaktadır. Buluşçu öğrenmenin zekayı geliştirdiğini, dış güdülenmeyi iç güdülenmeye çevirdiğini savunmaktadır.

Dewey'e göre öğrenme, düşünmeyi öğrenmedir. Öğrenme süreci, bilgiyi anlama ve zeka alıştırmaları ile bunların yeni durumlara uygulanmasını içerir. Bilişsel öğrenme, öğrenenin zihinsel düzeyi ile öğretenin rehberliğine bağlıdır.

Gagne (1973) öğrenmeyi, insanın yeteneklerinde ya da eğilimlerinde kalıcı olan ve doğal gelişme dışında oluşan değişim süreci olarak tanımlamaktadır.

Plaget'e (1929) göre kişinin yaşantıları, toplumsal ortamları ve karar verme yeteneği zekanın gelişmesine etki eder. Zihinsel gelişmeler, feridin yaşı, yaşantıları ve zeka durumuna bağlıdır. Değişik öğrenme süreçlerindeki kavramsal düşünce düzeyi yetişkinlerde çocuklardan farklı olacağı için yetişkin eğitimi çocuk eğitiminden ayrı olmalıdır.

4- Hümanist görüşler:

Bu bakışa sahip olanlar, yetişkinin doğasına ve bağımsız kişiliğine, toplumsal işlevleri ve yaşantı birikimlerine önem verirler. Öğrenenin isteği eğitim etkinliklerinin temelini oluşturur.

Maslow (1954) güdülenmenin, ardışık aşamalı ihtiyaçlara dayandığını söyler. En üst düzeydeki ihtiyaç ise, kendini gerçekleştirme ihtiyacıdır. Ancak bu ihtiyaç, yetişkinlik döneminde en üst değerine ulaşmaktadır. Gençlik döneminin yetersiz bilgi, deneyim düzeyi ve değişken duygusal yapısı sebebiyle kendini gerçekleştirme ihtiyacı genellikle gençlik döneminde yeterli düzeye ulaşmamaktadır.

Yetişkinlerde ise; gerçeğe yönelme, kendini, doğayı ve başkalarını kabullenme, kendine has sirlara ihtiyaç, özerklik ve bağımsızlık, dünyanın iyiliğiyle ilgilenme daha anlamlı ve derinlikli ilişkiler kurma, ahlaki duyguların düzeyi, sağduyulu olma, yaratıcılığa önem verme, toplumsal kültürü aşma çabası gibi özellikler, çocuk ve gençlere göre daha belirgindir. Bu durumda eğitim, kişinin kendini gerçekleştirmesine ya da olabildiğince gelişmesine yardımcı olmalıdır.

Malcolm Knowles (1980) pedagoji yerine andragoji kavramını savunmakta ve andragojiyi dört varsayıma dayandırmaktadır:

- 1- Öz Kavramında Değişme: Kendi algı düzeyinde kişiliği bağımlılıktan bağımsızlığa doğru dönüşür.
- 2- Yaşantının Etkisi: Kişi olgunlaşırken aynı zamanda yeni öğrenmeler için daha uygun duruma gelmekte, öğrenmenin kaynağı bizzat kendi kişisel gelişimi olmaktadır.
- 3- Öğrenmeye Hazır Olma: Öğrenme yaşantıları kişinin gelişme ödevleriyle denk düşmelidir.
- 4- Öğrenme Güdüsü: Yetişkin, salt bilgi yerine bir sorunu çözümüne yardım edecek bilgiye önem verir.

C- YETİŞKİNİ ÖĞRENMEYE GÜDÜLEYEN ETKENLER

Yetişkinleri öğrenme etkinliklerine katılmaya iten güdüler üç bölümde ele alınmaktadır. Bunlar; amaç yönelimli, etkinlik yönelimli ve öğrenme yönelimli güdülerdir.

1- Amaç yönelimli güdüler, yetişkini, belirlenmiş amaçlarını elde etmek için öğretim etkinliklerine katılmasına sebep olur. Ortaya çıkan bir ihtiyacın giderilmesi için eğitim görmeye yönelirler. Bu tür yetişkinler genel olarak sürekli bir öğrenme eğilimi taşımazlar.

İhtiyaç ortaya çıktığında amaç eğilimli yetişkin, bir kursa katılarak, kitap okuyarak, geziye çıkarak ya da bir gurubun üyesi olarak bu ihtiyacı karşılama yoluna gider. Bu gruptaki yetişkinlerin eğitim ihtiyacı genellikle, mesleki yetersizlik ve eksiklikler, yasal zorunluluklar veya dini sorumluluklar sonucu ortaya çıkmaktadır.

2- Etkinlik yönelimli güdüler genel olarak etkinliğin bizzat kendisiyle ilgilenirler. Eğitim etkinliğin içeriği ve amaçlarını değil de o etkinlikten dolayı oluşacak ortamın sunacağı farklı imkanlar için etkinliği anlamlı bulurlar. Bu gurubun peşinde olduğu şey daha çok toplumsal ilişkilerdir. Yeni ilişkiler geliştirmek, yeni dostluklar kurmak, yeni çevrelerle tanışmak bu grup için önemlidir.

3- Öğrenme yönelimli güdüler ise yetişkini sadece öğrenmenin verdiği doyuma ulaşmak için eğitim etkinliklerine katılmaya iter. Öğrenme arzusu ve aşkıyla bilginin peşindedirler. Diğerlerinden farklı olarak bu grup insanlar sürekli öğrenme içinde olurlar. Bu grup için öğrenme bir yaşam biçimidir. Okumayı çok severler. Katıldıkları geziler, gruplar, kurslar, sınıfların onların nazarında mutlaka eğitsel bir amacı vardır. İzledikleri Televizyon ve radyo programları genellikle eğitsel amacı olan ciddi programlardır. Bu grup için bir eğitim etkinliğine katılma nedeni, güçlü bir bilgi isteğidir.

ANDRAGOJİK AÇIDAN YETİŞKİN KİŞİLİĞİNİN ÖZELLİKLERİ

Yetişkinin eğitilmesi için onun kişilik özelliklerinin tanınması şarttır. Onun kişiliğine ait bu gerçekler, onunla kurulacak eğitim-öğretim ilişkisini doğrudan etkileyecektir. Öğrenme etkinlikleri açısından çocuk, ergen ve yetişkinin kişilik özellikleri farklılıklar arz etmektedir. Yetişkinin temel özelliklerini şu maddelerle özetleyebiliriz:

1- Benlik algısı:

Yetişkinin en temel özelliği bağımsız bir kişiliğe sahip olmasıdır. Kendini öz-yönetime sahip bağımsız bir kişilik olarak algılamaktadır. Diğer insanların da onu öyle görmesini, kabul etmesini ve kendisiyle ilişkileri buna dikkate alarak kurmasını ister. Bu benlik algısı sonucu yetişkin, kendisine saygı duyulmasını bekler. Bu sebeple eğitim ihtiyaçlarının tespit edilme, bu ihtiyaçlara dayalı bir eğitim programı hazırlanma ve sonuçlarının değerlendirilme süreçlerine katılmak ister. Kendisine, okul yaşındaki çocuk gibi davranılması onda rahatsızlık doğurur. Yetişkin eğitimcisinin rolü, öğrenmeyi kolaylaştıran, öğrenmeye kaynaklık eden bir dost çizgisini taşımamalıdır.

2- Yetişkin birikimi:

Yetişkin, belli bir yaş düzeyine gelmiş ve o yaşa kadar belli bir yaşam tecrübesi kazanmış bir kişiliktir. Zengin bir deneyimler koleksiyonuna sahiptir. Bu koleksiyon, öğrenme için çok önemli bir kaynaktır.

Yetişkin, dünyayı, olayları ve nesnelere bu birikimin verdiği açıdan algılar ve değerlendirir. Bu birikimin eğitim açısından dikkat edilmesi gereken en önemli yönü, yetişkinler arasında oluşmuş birikim ve paradigma farklılıklarıdır. Yetişkinin hayat tecrübesi ilerledikçe diğer yetişkinlerden farkı artmaya başlar. Sonuçta her bir yetişkin birey arasındaki farklar oldukça belirgindir. Bu farklar tabii olarak öğrenme biçimleri, ilgileri ve ihtiyaçlarının da farklılığı sonucuna ulaştırır bizi. Dolayısıyla, verilecek eğitimde bu farklılıklar dikkate alınmalıdır.

Ayrıca eğitim açısından çok önemli bir kaynak olan bu birikim öğretme etkinlikleri sırasında etkin olarak kullanılmalıdır. Kuru bir anlatımdan ziyade, yaparak öğrenmeye ve deneysel tekniklere önem verilmelidir.

Eski yaşantılarında yanlışlar da bulursa yetişkinin bu yaşantıları reddedilmemeli, tersine bunların da önemli birer öğrenme fırsatı olduğuna vurgu yapılmalıdır.

3- Öğrenme İhtiyacı:

Yetişkinin öğrenme aktivitesine girmesindeki en büyük etken, ihtiyaç faktörüdür. Öğrenme etkinliğinin sonunda elde edeceği yarar açık değilse yahut yetişkinini o andaki ihtiyaçlarından birine cevap verilmiyorsa, yetişkin, eğitim etkinliğinin yararsızlığına inanır, bu doğrultuda bir söylem geliştirir ve bunu yayar. Bu yüzden, yetişkinin eğitim ihtiyacı iyi etüt edilmeli ve eğitim programları geliştirilirken kendilerinin görüşleri alınmalıdır. Bu tedbir, yetişkinin eğitimi için vazgeçilmez bir ilke olan "hazır olma" ilkesini sağlamış olur.

4- Hazır Olma:

Hem çocuklarda, hem ergende ve ham de yetişkinde en önemli ilkelerden biri hazır olma ilkesidir. Çocuklarda ve ergende hazır olma ilkesi eğitim koordinatörleri tarafından izlenmelidir. Yetişkinin hazır olduğunun izlenmesinde kendisinin de devrede olması gereklidir.

Hazır olma ilkesinin işlerliğini sağlamada en önemli kaynak, insanların dönemsel gelişim ödevleridir. Her yaş döneminin gelişim ödevlerinin farklı oluşu, eğitimin de farklı olmasını gerekli kılmaktadır. Mesela 25-30 yaş gurubundan oluşan bir kitleye emeklilik sonrası ile ilgili bir eğitim vermek boş bir emekten ibaret kalmaya mahkumdur.

Hazır olma ilkesi açısından yaşanabilecek en büyük handikap, yetişkinin kendi eğitim ihtiyaçlarının farkında olmaması halidir. Bu durumda, kendisine rehberlik edilerek ihtiyacının farkına varılması sağlanmalıdır.

5- Öğrenme Yönelimi:

Bir çocuk veya ergen için eğitim, uygulanması ertelenmiş bir aktivitedir. Onlar için eğitim geleceğe yatırımdan ibarettir. Yetişkin için ise öğrenme, iç içe yaşadığı sorunların çözümüne çare arayışıdır. Eğitim etkinlikleri esnasında bu durum dikkate alınmalı ve kuramsal yaklaşımlardan çok uygulamalı pratik tavır tercih edilmelidir.

6- Güdülenme:

İnsan yaşamının her dönemi için farklı güdüleyiciler vardır. Bir ergeni güdüleyecek unsurlarla bir yetişkini güdüleyecek hususlar birbirinden farklıdır.

Yetişkin öğrenmesinde hem içsel güdüleyiciler ve hem de dışsal güdüleyiciler etkin rol oynarlar. Ancak çoğu defa çalıştığı işte yükselmek, daha fazla ücret ya da karşılaştığı bir sorunu aşmak için bilgi ve beceri kazanmak gibi dışsal güdüleyiciler daha fazla etkin olmaktadır.

Yetişkinlere yönelik hazırlanan eğitim etkinliklerine yetişkinlerin yönelebilmesi için onların yeterli düzeyde güdülenmeleri gereklidir.

D- ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

Yetişkinlerin öğretimi içi yaygın olarak kullanılan yöntemleri üç ana başlık altında incelemek istiyoruz. Bunlar, bireysel öğretim yöntemleri, küme yöntemleri ve kitlesel öğretim yöntemleridir.

I- BİREYSEL ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ:

Bireysel öğretim yöntemleri, bireyin kişisel ihtiyaçlarını karşılayıcı ve onun nitelikleriyle öğrenim ihtiyaçlarına uyarlanmış, birey odaklı eğitim sürecidir. Bu süreçte çok değişik öğretim yöntemleri kullanılmaktadır:

1- Çıracılık Eğitimi:

En eski öğretim türlerinden biridir. Bir becerisi olanın, bir işin nasıl yapılacağını bilen bir kimsenin, bunu bilmeyene öğretmesidir. Mesleklerin öğretilmesi için kullanılan çok eski bir yöntemdir. Eski olmasına rağmen eğitimin bir çok ilkesini içermesiyle dikkat çekmektedir. Günümüzde giderek kurumsallaşmaktadır. Çıracılık eğitim merkezlerinde gerekli eğitim verilmekte, pratik uygulamalar ise iş yerlerinde yapılmaktadır.

2-Staj:

Öğrenen bireyin, bilen bir kişinin gözetiminde uygulama yapmasıdır. Yöneticilik, mühendislik ve öğretmenlik gibi alanlarda okuyan öğrencilerin, ilgili işyerlerinde uzmanların yanında uygulama yapması, doktor adayları tıp öğrencilerinin okuldaki son yıllarında hastahanelerde uzman doktorların yanında bulunmaları birer staj çalışmasıdır.

3-İşbaşında eğitim:

Bu yöntem genellikle işe yeni alınmış adayın, işyerine uyumlu şekilde gelişmesi için baş verilmektedir. Deneyimli bir personelin gözetiminde, amaç, yöntem, zaman çizelgesi, yer, araç ve gereçlerin kullanımı gibi konularda aday personelin hazırlanmasını amaçlamaktadır.

4- Rotasyon:

Bu yöntem genellikle ara yöneticilerin üst yönetime hazırlanmalarını amaçlayan, bu yüzden, onların, işi bütün boyutlarıyla tanımalarını hedefleyen bir yöntemdir. Kurum içinde farklı görev alanlarında çalıştırma şeklinde uygulanmaktadır.

5- Mektupla Eğitim:

Öğretim sürecinin, yazılı malzeme aracılığıyla yürütüldüğü bir yöntemdir. Bu yöntemde öğrenen, bir program çerçevesinde kendisine mektupla gönderilen okuma parçaları, ödevler ve sınavlar gibi yazılı malzemeyi kendi kendine çalışır.

6- Birebir Öğretim:

Özel dersler, bu yöntemin en bilinen örneğidir. Bu yöntemde, bir öğrenen ve bir öğretene söz konusudur.

7- Proje Çalışması:

Bireyin, bir konuyu araştırması ve incelemesi demektir. Proje çalışması sınırlandırılmış bir çalışma olabileceği gibi, uzun soluklu ve büyük çaplı çalışmalar şeklinde de olabilir.

II- KÜME YÖNTEMLERİ:

İki ya da daha çok sayıda insanın eğitsel bir amaç doğrultusunda ve beraber öğrenmek amacıyla bir araya gelerek öğrenme kümeleri oluştururlar. Kümeler, öğrenmenin daha iyi ve kalıcı olmasını sağlayan imkanlar sunmaktadır. Düşünerek bulma etkinliklerinde sağladığı düşünce sinerjisiyle 'beyin fırtınası', 'yuvarlak masa', 'vızıltı kümesi' ve 'örnek olay' çalışması gibi çok etkin öğrenme yöntemlerinin uygulanabilmesi ancak kümeler ile mümkün olabilmektedir. Yapararak öğrenme imkanları sunan tasarım, workshop gibi teknikler de ancak kümeler ile mümkün olabilecek tekniklerdir. En yaygın olarak kullanılan küme, ders sınıflarıdır. Proje ekibi, eğitsel küme gibi daha küçük kişi sayılı kümeler olabildiği gibi, onlarca-yüzlerce kişiden oluşan büyük kümeler de söz konusu olabilmektedir.

Eğitsel amaçlı kullanılan küme yöntemleri şu şekilde ele alınabilir:

1- Ders (Sınıfta):

En sık kullanılan küme sınıftır. Sınıflarda da en çok kullanılan öğretim yöntemi ders vermedir. Sınıflarda Optimal kişi sayısı 20'dir. Ancak daha az ya da daha çok kişiden de oluşabilir. Sınıf ortamı, bir çok ve değişik öğretim teknik ve yöntemlerinin uygulanabileceği eğitsel bir ortamdır. Bu ortamda öğretim, belirlenmiş bir program çerçevesinde, belirlenmiş zaman dilimlerinde belirlenmiş kişilere verilebilmektedir.

Genel olarak ders, giriş, ana bölüm ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Süreç açısından bakıldığında ise bir dersin şu süreçlerden oluştuğu görülür:

- a- Hazırlanma/hazırlama
- b- Sunma
- c- Karşılaştırma ve soyutlama (Benzerlikleri ve ortak öğeleri bulma)

d- Genelleme (Soyutlamalardan ilkeler üretme)

e- Uygulama (Öğrenilenlerin sorun çözümede kullanılması)

Dersin eğitsel amacına ulaşabilmesi için, katılımcıyı güdülemesi, uyarıcı olması, iletişim sağlanması, ilgi uyandırması gerekmektedir. Ayrıca derslerin etkisini artırmak için sondaj soruları sorulmalı ve ev ödevleri verilmelidir.

a- Sözlü sorular: Ders esnasında sorulan sorular, derse başlanılan nokta ile gelinen düzeyin öğretici tarafından belirlenebilmesi, dersin gözden geçirilmesi, öğrenenlerin ilgisinin çekilebilmesi ve onların konuyu daha iyi anlayabilmeleri imkanı verir. Ancak “evet-hayır” yanıtı sorulardan ve “beni izliyor musunuz, beni dinliyor musunuz?” gibi sorgulayıcı sorulardan kaçınılmalıdır.

b- Ev ödevi: Sınıfta işlenen konunun pekiştirilmesi, genişletilmesi, yeniden gözden geçirilmesi, derste öğrenilenlerin yeni sorularda denenmesi gibi amaçlar taşır. Bu yönleriyle ev ödevleri, sınıfta işlenen dersi tamamlayıcı ve etkinliğini artırıcı özelliklere sahiptir.

2- Yaparak-Uygulayarak Öğretim:

Yeni bilgi ve düşüncelerin üretilebildiği, etkin katılımın sağlanabildiği ve katılanların harekete geçirilebildiği ortamlardır. Bu teknik, daha iyi iletişim ve etkileşim sunması ve anlamlı tartışmaların sürdürülebilmesi açısından önemli bir tekniktir. Planlama, uygulama ve izleme aşamalarını içerir.

3- Anlatım:

Bir öğreticinin, bir konu üzerinde monolog tarzında konuşması şeklinde verilen bir öğretim yöntemidir. Bu yöntemde dinleyicilerin çok soru sormaları imkanı yoktur. Soru sorulduğunda da, öğretici, her hangi bir tartışmaya girmeksizin soruyu yanıtlar.

Bu yöntem, çok sayıda öğrenenin bulunduğu ve sürenin kısa olduğu durumlarda yararlı bir yöntemdir. Karşılıklı konuşma ve düşünme fırsatı vermediğinden, işitmeye dayalı bir yöntem olduğundan ve öğrenilenlerin uygulanmasına imkan bulunmadığından öğrenilenlerin çabuk unutulabilecek olması, bu yöntemin en belirgin sakıncasıdır.

4- Diyalog:

Bir dinleyici kitlesi önünde iki kişinin, karşılıklı soru ve cevaplarla bir konu etrafında konuşmalarıdır. Genellikle, izleyicilerle interaktif diyalog kurulamayacak radyo, televizyon gibi toplu iletişim araçlarında uygulanmaktadır. Bu yöntemde diyalog halindeki kişilerden biri izleyiciler adına ve onların sorması muhtemel olan soruları diğerine sormaktadır.

5- Kolokyum:

Geniş bir dinleyici kitlesi önünde yapılan bir karşılıklı konuşma ve tartışma yöntemidir. Dinleyicileri temsil eden 3-4 kişi ile kaynak kişi veya uzman durumundaki 3-4 kişi arasında gerçekleşir. Temsilciler izleyiciler adına sorular sorar, görüşlerini açıklar ve sorunları ortaya koyar. Gerektiğinde, düzenleyicinin kılavuzluğunda dinleyiciler de konuşmaya katılabilir.

6- Örnek Olay:

Bir kişinin veya bir öğrenme kümesinin, “ne olmuş?”, “neler yapılabilir?”, “neler değiştirilebilir?” gibi sorular kılavuzluğunda bir olay üzerinde çalışma yapmasıdır. Örnek olay çalışmaları, sınıf ortamının yapaylığını giderir, katılımcıları gerçek yaşantılara yaklaştırır ve birlikte çalışma ve düşünme alışkanlığı kazandırır.

Kimi durumlarda geniş kümeler, 3-5 kişilik alt kümelere bölünür. Bu alt kümelere kısa olaylar sunulur. Öğrenenlerin, etkin bir katılımı olayı analiz etmeleri istenir. Sonunda da doğru çözüm ve gerekçeleri öğrenenlere anlatılır.

Bu yöntem, her türlü konunun incelenmesine imkan verebilmektedir. Doğru çözümleri aramak için faydalı bir yöntemdir. Bu yöntemin en önemli sakıncası, olayı yazmanın zorluğu ve hem yazımın ve hem de çözümlemenin uzun zaman kaybına sebep olmasıdır.

Bu yöntem, işletmelerde ortaya çıkan bir sorunun çözümlenmesi için girişilen etkinliklerden üretilmiş ve yaygın olarak uygulanmaya başlanmıştır.

Yakın bir uygulama da “tepsi İçi” denen uygulamadır. Bu uygulamada, yetkili ve etkili bir kişinin işten ayrılması, iş aksamaları ya da benzeri sorunlar, kısa açıklamalar şeklinde yazılarak bir tepsi içine konur. Katılımcılardan, seçtikleri bir konuda, en çok 30 dakika içinde uygun çözümü bulup belirtmesi istenir.

7- Seminer:

Yetişkinlere uygun gelen bir yöntemdir. Anlatım, tartışma, rol yapma ve toplantı gibi pek çok değişik tekniğin bir arada kullanılabilirdiği bir yöntemdir. Beceri geliştirme ve sorun çözme gibi pek çok amaç için kullanılabilir. Seminerde genellikle sunu, gösteri, ek bilgi üretimi, uygulama ve değerlendirme yapıldığı için hazırlanması ve düzenlenmesi çok zaman alabilir.

Seminerde konu başlığı, sunulacak konuların özeti, tartışmaların ana ve yan başlıkları, kaynaklar, okuma listesi ve ilgili istatistiklerden oluşan bir özeti katılımcılara 1-2 hafta öncesinden verilmesi öğrenmenin kalitesini artırır.

Seminer süreci, giriş, bildiri sunma, birinci tartışma, toplayıcı özet, ikinci tartışma, tartışmaların sonucunu özetleme, tartışmalara cevaplar ve sonuç aşamalarını içerecek şekilde hazırlanmalıdır.

Seminerlerde kullanılması verimi artıracak olan öğelerden biri de görsel-işitsel araç ve gereçlerin kullanılmasıdır.

8- Gösteri:

Bir işin ya da işlemin nasıl yapıldığını açıklayan görsel süreçtir. Anlatımla birlikte ve aynı anda yapılabilir. Hastane ve iş yerlerinde gerçek olaylarla ya da ders ortamında görsel ve işitsel araçlar kullanılarak yapılabilir. Gösteri yöntemi, öğrenme esnasındaki yanlışların azalmasına yardım eder.

Gösteri yönteminin başarısı için önceden planlanmalı, herkesin tam olarak izlemesi sağlanmalı, ne olup bittiğini anlamalarına özen gösterilmelidir.

9- Kurultay (toplantı):

Sınırlı sayıda kişinin bir konu etrafında konuşup tartışmasıdır. Başkanın toplantıyı yönetme becerisi, toplantının başarısı açısından belirleyicidir. Başkan, toplantının akıcılığını ve en fazla sayıda katılımcının tartışmaya katkılarını sağlamaya çalışmalıdır. Toplantı sırasında öğrenme kümesinin eğitimi sağlanabilir.

Bu yöntemin sakıncalı yönleri, kimi öğrenme kümelerinin denetiminin güçleşmesi, sonuç bildirgesine görüşleri yansıtılmayan kümelerin alınganlık göstermeleridir.

10- Açık Oturum (Panel):

Bir dinleyici topluluğu önünde 3-5 kişinin bir konunun çeşitli yönlerini anlatarak konuşmaları ve tartışmalarıdır. Üyeler, konuyla ilgili uzmanlıkları dikkate alınarak seçilirler. Oturum başkanı zaman kullanımı ile ilgili kuralları önceden belirler. Soruların nasıl sorulacağı, cevapların nasıl verileceği ve oturumun nasıl sona ereceği de oturum başkanının tartışma başlarken belirleyip izleyicilere sunması gereken hususlardır.

Oturum üyelerinin öğretim amaçlarında anlaşmaları gerekir. Birbirine ters görüşlerin açıklandığı oturumlarda değerlendirme yapmak güçleşir.

11- Sempozyum (Bilimsel Toplantı):

Bir konunun değişik boyutları ya da birbirine yakın konularda yapılan bilimsel konuşmalar dizisidir. Alanlarında yetkili olan konuşmacılar, önceden hazırladıkları kısa konuşmaları 3-20 dakika süreyle birbiri ardınca izleyiciye sunarlar. Sempozyumlarda dinleyenlerin etkin katılımı pek yoktur.

12- Rol Yapma:

Katılımcının, kendini başkasının yerine koyma denemesidir. Bir olayın gerçek durumunu anlamak için rol yapmak ya da yapılan rolleri izlemek aynı olay hakkında bir yazı okumaktan ya da birinin anlattıklarını dinlemekten daha yararlı olur. Katılımcılar arasında ilişki ve etkileşim oluşması için elverişli bir yöntemdir. Olayın arka planını sezmede etkili bir yöntemdir. Öğrenici için ilgi çekici bir yöntemdir. Ancak özenle hazırlanması gereklidir. Tanıma, teşhis, tedavi ve beceri, tutum değişikliği, ilişkileri anlama gibi eğitsel işlevleri vardır. Çok değişik alanlarda uygulanabilir.

13- Sessiz Toplantı:

Beş ya da daha fazla kişinin 15-60 dakika süreyle konuşmaksızın, sadece düşünerek gerçekleştirdikleri bir toplantı çeşididir. Sessizlik döneminde, yazı tahtasına veya herhangi bir yere yazılmış olan problemin zihinsel olarak incelenmesini amaçlar. Fakat bu yöntemden fayda elde etmek için toplantının başında değil de konu üzerinde bir müddet görüş alış-verişinde bulunduktan sonra yapılması daha uygun olur.

14- Forum (Toplu Tartışma):

25 kişiden fazla sayıda bir grubun, bir kaynak kişinin katılımıyla gerçekleştirilen soru-cevap ağırlıklı öğretim sürecidir. Bir başkan tarafından yönetilir. Önceden tartışılmış bir konunun açıklığa kavuşturulması amacıyla düzenlenir.

15- Beyin Fırtınası:

Sınırlama olmaksızın gerçekleştirilen bir düşünce etkinliğidir. En önemli şartı, ortaya konulacak düşüncelerin asla eleştirilemeyeceği ilkesidir. Katılımcıların kendilerine sunulmuş problem ya da etkinlik hakkında akla gelebilecek her düşünceyi, herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadan sırayla ve serbestçe sundukları bir toplantıdır. Bir konuda bilgi toplanmasına ya da yeni düşüncelerin üretilmesine yarayan bir yöntemdir.

16- Fısıltı/Vızıltı Kümesi:

Kalabalık bir grup tarafından tartışılmakta olan konuya daha yaygın katılım sağlamak amacıyla uygulanan bir yöntemdir. Grup, 6-10 kişilik alt kümelere bölünür. Konu ile ilgili kısa bir konuşma, bir film izleme ya da bir film den bir bölüm izletmenin ardından her grubun kendi aralarında konuyu tartışması istenir. Belirlenmiş tartışma süresi sonunda her alt kümenin konuşmacıları, kendi kümelerinin düşüncelerini özetler.

Fısıltı Kümesinin çalışma ortamındaki benzeri Kalite Çemberleridir. Kalite Çemberlerinde 6-8 kişiden oluşan grup, bir usta başının önderliğinde iş ve iş ortamıyla ilgili sorunlara çözüm üretmeye çalışırlar.

17- Alan Gezisi:

Gözlem ve inceleme yapmak amacıyla ilgi duyulan bir yere toplu olarak gidilme şeklinde gerçekleştirilen bir eğitim etkinliğidir. Gezi kümesi, gezi alanını, orayı iyi bilen bir uzmanın kılavuzluğunda dolaşır. Gezinin ardından, çözümleme, yorum ve tartışmalar yapılır.

18- Komite (Kurul):

Hep birlikte veya bireysel olarak yapıldığı takdirde etkili olarak yapılamayacağı görülen bir iş için birkaç kişiden oluşan bir kümenin görevlendirilmesidir. Yetişkin eğitiminde genellikle, eğitsel etkinlikleri planlama veya programı yürütenlere danışmanlık yapma amacıyla kullanılır. Kurul toplantılarına, üyelerin yanında konu ile ilgili uzmanlar da katılabilir.

19- Simülasyon (Benzetim):

Gerçek ortamlarda yapılması tehlikeli ya da çok maliyetli olan konuların eğitimi için geliştirilmiş etkili bir yöntemdir. Gerçek yaşantılar, çeşitli teknolojilerin yardımıyla eğitim ortamında gerçeğine benzetilerek canlandırılır. Böylece öğrenen, gerçek yaşantılara çok benzer olarak hazırlanmış ortamlarda eğitim konusuna oldukça yaklaştırılmış olur.

Simülasyon, insanın hayal gücünün devreye sokularak bilgiyi yaşantı haline getirme fırsatı vermektedir.

III- KİTLESEL ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ:

Öğrenenle öğretenin yüz yüze bulunmadığı öğretim yöntemleridir. En büyük avantajı aynı anda geniş kitlelere ulaşabilme imkanındır. Öğrenenlerin birbirlerinden etkileşimleri pek mümkün olmaz.

1- Açık Öğretim:

Eğitim ortamının esnek ve özgür olduğu, etkinliklerin öğrenene göre ve çok farklı düzenlendiği, konuların çok yaygın ve açık, ders zamanının esnek olduğu bir yöntemdir. Ülkemizde Açık Öğretim Fakültesi, Açık Lise gibi uygulamalar birer açık öğretim kurumlarıdır. Yetişkinlerin çalışma zorunda olmaları dolayısıyla bu yöntem onlara serbest bir eğitim imkanı sunmaktadır.

Açık eğitim veren kurumların merkezinde yazılı ve basılı ders materyalleri ile radyo ve televizyon programları üretilir. Ya mektupla ya da öğrencileri çeşitli yerlerde bir araya toplayarak sınavlar yapılır.

2- Film Yoluyla Öğretim:

Kitle eğitiminde görsel etkisi olan konular için anlatım yöntemi yerine filmler kullanılabilir. Drama, belgesel gibi film uygulamaları, bireyin görerek, işiterek ve çoğu defa hissederek öğrenmesine imkan verdiği için etkili bir öğretim yöntemidir.

Drama filmleri, sosyal ve psikolojik yaşantıların aktörler tarafından canlandırılmasıyla üretilir. Drama ifade yöntemleri ve sinema dili yöntemleri, istenilen konuların istenilen noktalarını vurgulu olarak anlatma imkanı vermektedir. Bu özelliği, drama filmini öğretim açısından gerçek hayat yaşantılarından daha etkili kılmaktadır.

Belgesel filmlerde ise, coğrafya, tarih gibi konularda daha az masraf ile daha çok kişiye öğretim fırsatı vermektedir.

Filmler aracılığıyla başka yöntemlerle yapılamayacak uygulamalar, çok pahalıya mal olacak uzak grup gezileri ve bir çok bilimsel süreçler öğrenenin ayağına getirilmektedir.

Filmler, Televizyon gibi yaygın kitlesel olarak, sinema ve kültür salonları gibi yerlerde kitlesel olarak veya videolar gibi araçlarla daha özel olarak kullanılabilir. Filmin üretim masrafları yüksek olmasına rağmen yaygın kullanım durumunda öğrenen kitlesinin sayısı artıkça birim maliyetler azalmaktadır.

3- Radyo ve Televizyon:

Radyo ve televizyon yayınlarının ücretsiz izlenebilmesi ve çok geniş alanlara aktarılabilmesi çok geniş kitlelerin öğretimine imkan vermektedir. Ancak yayınların akıcılığı, izlemeyenlerin öğrenme fırsatlarını kaçırmaları anlamına gelmektedir. 15-20 kişilik öğrenen kitlesinin bir araya getirilerek bir eğitimciyle birlikte yayını izlemeleri öğrenmenin kolaylaşmasını sağlamaktadır.

4- Gazete, Dergi ve Kitap:

Bu ve benzeri tüm yazılı materyaller, bilgilerin geniş kitlelere ulaşmasını sağlar. En önemli avantajları kalıcı olmalarıdır. Kişi her istediğinde bilgisini tazeleme imkanına sahip olur. Ülkemiz için en büyük dezavantajı ise, okuma alışkanlığının çok düşük düzeylerde olmasıdır.

5- Sergiler, Fuarlar, Panayırlar, Tiyatrolar, Müzeler ve Geziler:

Bu etkinliklerin her biri, farklı yönleriyle eğitim imkanı veren yöntemlerdir.

E- EĞİTSEL ARAÇ VE GEREÇLER:

Öğrenmeye yardımcı olan her nesne, bir eğitsel araç veya gereçtir. Hem öğretene ve hem de öğrenene yararlı olur.

Bu araç ve gereçlerin seçiminde, öğretim amacına uygunluk, öğretim tekniğini etkinleştirme, katılımcıların çekici bulması, katılımcıların düzeyine uygunluk, doğru bilgi vermesi, ekonomik olması, hazır ve kullanılabilir olması gibi kriterler geçerlidir.

Eğitsel araç ve gereçler şu gruplarda tasnif edilebilir:

1- Yazılı Araç Ve Gereçler:

Yazılı materyal, bilgiyi okuyucuya sistemli bir biçimde aktarır. Bir dersten önce ya da sonra bir çok kez okuma imkanı verir. Kitaplar, dergiler, gazeteler, kılavuzlar, duyurular, bildiriler, el kitapları, kitapçıklar, bültenler, çizelgeler, afişler, resimli romanlar, duvar gazeteleri en sık kullanılan yazılı araç ve gereçlerdir.

2- İşitsel Araç Ve Gereçler:

Yalnız işitme duyusuna hitabeden araçlardır. İşitmenin öğrenme sürecindeki yeri % 20'dir. Bu açıdan öğrenimin kalıcı olması için başka malzeme ile öğrenimin desteklenmesi gerekir. Radyo yayınları, teypler, telefon en çok kullanılan işitsel bilgi iletim aracıdır.

3- Görsel Araç Ve Gereçler:

Yalnız görme duyusuna hitabeden araç ve gereçlerdir. Öğrenmenin % 30'u görme yoluyla gerçekleşir. En yaygın kullanılan görsel araçlar, yazı tahtaları, haritalar, dıalar, sessiz filmler, bilgisayarlar, projeksiyon cihazları, ders kartonları, modeller ve maketlerdir.

4- Görsel-İşitsel Araç ve Gereçler:

Hem işitme ve hem de görme duyularına birlikte hitabeden araçlardır. Öğrenmeye % 50 oranında etki ederler. Filmler, tiyatrolar, televizyonlar, videolar bu araç gereçlerdendir.

Kaynaklar:

1- Yetişkinler Eğitimi, Ahmet Duman, Ütopya Yayınları, Ankara, 2000

2- Halk Eğitimi, Prof. Dr. Cevat Celep, Anı Yayıncılık, Ankara, 2003

3- Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi), Prof. Dr. Rifat Okçabol, DER Yayınları, İstanbul, 1996